

INNEN-ONNAN.

Te, Berkenye. (Gárdonyi Géza könyve.) Káprázatos lélekelemzéssel és meleg, őszinte liraisággal megírt történetet olvasunk Gárdonyi legújabb posthumus regényéből. Finoman rajzolt alakok, áttetsző lelkű hősök és mégis mennyi, mennyi szimbolum! — Berkenye István gyermekkorra óta rajongó, igaz szerelemmel szereti Phylep Juliát; a lány is — hát igen — szereti egy kissé az otromba legénykét (de hiszen melyik kamasz nem ügyetlen, esetlen és együgyű), de a megférfiásodott „Pityó” és a nagylánnyá serdült Julia mégsem lehetnek egymásé, mert Berkenye — Berkovics volt. A lány gögje nem úri, de magyar gög; a férfi sötét lázadozása pedig nem osztálygyűlölet, hanem valami dacos délszláv gyűlölködés. A magyar és idegen lelki-séget rajzolja hőseiben Gárdonyi; szemünk előtt vergődik a mérleg kezében s szomorú fájdalommal axiomaként hangzik az utolsó lapon az értékelő ítélet: Azok — a gentri-magyarok — pénzetenül is azok között, akiknek mindenük van. Ő pénzesen is azok között, akiknek nincsen „semmijük.” Az idegen lélek az, aki évszázadok után sem érzi, hogy mikor kell magyar gúnyát ölteni, mikor kell cigánnyal boldogulni, mikor kell hányavetini kibontani az utolsó pénzzel tömött erszényt. Az idegen lélek az, aki a csók közben is a csókért hozott áldozaton spekulál, aki a pénzt, az elfecseirelt pénzt veti legelőször a legtisztább lelkű lány szemébe.

Gárdonyi saját lelkéből érezhette ezt a mérhetetlen és behozhatatlan távol-ságot és ennek nyomasztó s fájdalmas érzése irathatta meg vele az ősmagyar és jövevény-magyar lelkiség problémáját. S amilyen határtalan rokonszenvvel és szeretettel rajzolja a gögös fajt, olyan szánalmasan, meztelenül, siváran és lelketlenül soványkodik elénka másik.

Ebben a regényben mindenki megtalálja a maga kereste szépet. A felszines olvasó szívhez szóló, hangulatos történetet kap; a megérzőbb olvasók táborára pedig egy rejtett irányregényt. Sőt még a nyelvészkedők számára is pompás csemegét szolgál fel Gárdonyi szellemes ötlete: összeveti a magyar nyelv vaslogikáját a német nyelv szánalmas logikátlanságával s erre szószedetet s egyéb gyűjtést közöl. Gondolkodtató dolgok.

Gárdonyi ezzel a regényével ugyan nem lendült magasabbra, de — fenn maradt, ahová a magyar olvasók szeretete helyezte.

Es „nagy” írónál ez is valami. Sőt: a legtöbb. (d. l.)

Világostól Trianonig. (Pethő Sándor könyve.) Arról a korról, amelyben élünk, a legnehezebb dolog történetet írni. A pártszenvedélyek, személyi szimpátiák és antipátiák, az események mozgató okainak — a kellő távlat hiánya miatt való — tisztán nem látása mind olyan tényezők, amelyek eleve befolyásolják az objektív igazság teljes kibontakozását.

Ezzel a nehéz feladattal próbált megbirkózni Pethő Sándor több, mint háromszáz lapra terjedő, szinte monumentálisnak mondható munkájában.

Pethő Sándor a modern szempontok után haladó történetírás emlőni nevelkedett. Nem vakítja el a nacionalista világszemlélet minden okot kikutató ezzel labirintusba tévelyedő precieusekődése, hanem inkább a korszellem megéreztetésére törekszik. Nem a tudományos inquisitő fegyvereivel üti agyon magát a történetet, hanem saját intuíciójával lelkesíti meg a dolgokat. Épen azért, mert az események megítélésében nem tisztán az abszolút kritikai szempont, hanem lelkének a megérzései is vezetnek, nem tud végig teljesen objektív maradni.

A kellő történeti távlatban levő események és emberek meglátásában és figyelésében nem mindennapi tehetség, széles látókörű, tanult koponya; az események kristálytisza koncepcióban peregnék le előttünk és a történeti alakok, (Schwarzenberg herceg, id. Andrássy Gyula, Tisza Kálmán, Ferenc József, Tisza István) markáns, összefoglaló vonásokkal jellemezve plasztikusan domborodnak ki a sorok közül. De napjaink eseményei és élő alakjai nem tisztán önmaguk többé, hanem az író reflektáló lelkéből is éreztetnek valami keveset. Pethő Sándor nem tudja megtagadni erős szimpátiáját jóltevőjéről, az Andrássy-családtól, amelynek különben tiszteleteméltő szerepét a következményekre túlságosan jelentősnek fogja fel, (különösen kiérzik ez az ifjabb Andrássy Gyula szerepének a feltüntetésénél, akit jelentőségben Tisza István fölé helyez), és a legitimista gon dolattal való együttérzése a kellett-